

Krystyna Szczechowicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-7251-4962

krystyna.szczechowicz@gmail.com

Istota i zakres ujawnienia protokołów i dokumentów na rozprawie w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 19 lipca 2019 r.

Istota i zakres ujawnienia protokołów i dokumentów na rozprawie głównej

Orzeczenie sądu winno być oparte na dowodach przeprowadzonych na rozprawie w sposób przewidziany przepisami Kodeksu postępowania karnego. Dyrektywa ta unormowana jest w art. 410 k.p.k.¹ Sąd może opierać swoje ustalenia faktyczne jedynie na tych dowodach, które przeprowadził na rozprawie, czy to w drodze bezpośredniego zetknięcia się ze źródłami dowodowymi (oskarżonym, świadkiem, biegłym, dokumentem, dowodem rzeczowym) lub które zostały na rozprawie ujawnione a zgromadzone zostały w toku postępowania przygotowawczego lub przed sądem w innej sprawie albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. Nie jest dopuszczalne wydanie wyroku w oparciu o chociażby jeden dowód, który nie został przeprowadzony na rozprawie głównej w toku przewodu sądowego².

Regulacje w zakresie sposobu ujawniania protokołów i dokumentów rzucają w znaczącym stopniu na szybkość postępowania. Istotne w tym zakresie znaczenie ma przepis art. 394 k.p.k. W pierwotnej jego wersji nadanej ustawą z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego³ pozwalał sądowi uznawać za ujawnione bez odczytywania tylko „inne podlegające odczytaniu dokumenty”. Stanowiło to ograniczenie w stosunku do zakresu jego poprzednika art. 340 k.p.k., który przewidywał możliwość takiego ujawnienia w odniesieniu

¹ „Podstawę wyroku może stanowić tylko całokształt okoliczności ujawnionych w toku rozprawy głównej”.

² Por. L.K. Paprzycki, *Komentarz do art. 410 k.p.k.*, [w:] L.K. Paprzycki (red.), *Komentarz aktualizowany do art. 1–424 Kodeksu postępowania karnego*, Lex.

³ Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555.

do protokołów i dokumentów podlegających odczytaniu⁴. Nadto dzielił dokumenty podlegające odczytaniu na dwie grupy w stosunku, do których przewidziane były dwie zasady ujawniania. Pierwszą grupę stanowiły dane dotyczące osoby oskarżonego oraz wyniki wywiadu środowiskowego. W odniesieniu do nich przyjęto zasadę ujawniania bez odczytywania z zastrzeżeniem, że na żądanie oskarżonego lub obrońcy należało je odczytać. Drugą grupę stanowiły inne dokumenty podlegające odczytaniu, które sąd mógł uznać za ujawnione w całości lub w części bez ich odczytywania, ale tylko w przypadku, gdy obecne na rozprawie strony zgodnie o to wniosły. Przewodniczący zobowiązany był wówczas do poinformowania o treści tych dokumentów⁵.

Rozwiązanie to było nader niefortunne. Ilość dokumentów w sprawach wieloosobowych, wieloczynowych, w szczególności o charakterze gospodarczym, zazwyczaj jest znaczna. Akta mogą liczyć kilkadziesiąt czy nawet kilkaset tomów. Oskarżony lub oskarżeni nie zawsze są zainteresowani szybkim zakończeniem toczącego się przeciwko nim postępowania karnego. Wręcz przeciwnie, w ich interesie może leżeć przedłużanie tego postępowania. W takim wypadku przy istniejącym ówczesnie brzmieniu art. 394 § 2 k.p.k. wystarczyło, by oskarżony bądź jego obrońca nie wyraził zgody na ujawnienie bez odczytywania dokumentów, w konsekwencji czego po stronie sądu rodził się obowiązek ich odczytania. Prowadziło to do nawet wielomiesięcznego odczytywania dokumentów i stanowiło jaskrawy przejaw obstrukcji procesowej.

Problemu nie rozwiązała zmiana brzmienia art. 394 § 2 k.p.k.⁶ wprowadzona ustawą nowelizującą z 10 stycznia 2003 r.⁷ Przepis w zmienionym brzmieniu co prawda stanowił, że w wypadku protokołów i pozostałych dokumentów dla uznania ich za ujawnione bez odczytywania zgoda stron nie była konieczna. Protokoły i dokumenty trzeba było jednak odczytać, jeżeli o to wniosła którakolwiek ze stron⁸. Powrócono zatem do rozwiązania z Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. Protokoły podlegające odczytaniu, które można było uznać za ujawnione, stanowiły głównie protokoły wskazane w art. 392 k.p.k. i art. 393 k.p.k. Odwołanie się do odpowiedniego stosowania art. 392 § 2 k.p.k. oznaczało, że skutecznie odczytania protokołów i dokumentów mogła się domagać tylko strona, której one dotyczyły.

⁴ Por. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, t. 1, wyd. 5, Warszawa 2008, s. 841.

⁵ Por. R.A. Stefański, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] Z. Gostyński (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Tom II, Warszawa 1998, s. 300–301; R. Prusak *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lex; P. Rogoziński, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] S. Steinborn (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, Lex.

⁶ Brzmienie § 1 art. 394 k.p.k. pozostało bez zmian.

⁷ Ustawa z 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155).

⁸ Por. L.K. Paprzycki, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] L.K. Paprzycki (red.), *Komentarz aktualizowany do art. 1–424 Kodeksu postępowania karnego*, Lex.

Rozwiązanie to nadal było w praktyce uciążliwe i zmuszało sąd na żądanie strony do odczytania bardzo obszernych protokołów i innych dokumentów znanych stronie.

Zdecydowana zmiana została wprowadzoną ustawą z 27 września 2013 r., która weszła w życie 1 lipca 2015 r.⁹ Ograniczono możliwość stron w zakresie żądania odczytania protokołów i innych dokumentów. Od tego momentu strona może skutecznie żądać ich odczytania tylko w przypadku, gdy nie miała sposobności zapoznać się wcześniej z ich treścią. Tego rodzaju sytuacje zdarzyć się mogą tylko wyjątkowo¹⁰.

Strony mają możliwość zapoznania się z materiałem postępowania przygotowawczego przed jego zamknięciem, a ponadto na etapie postępowania sądowego obowiązuje zasada jawności wewnętrznej. Wyrazem czego jest nieograniczony dostęp do akt sprawy dla stron i ich obrońców oraz pełnomocników, a także dla przedstawiciela ustawowego (art. 156 § 1 k.p.k.). Z perspektywy normatywnej nie ma znaczenia, czy strona w rzeczywistości poznała treść protokołów i dokumentów, o których odczytanie wnioskuje, a tylko to, czy z treścią ich mogła się zaznajomić w ramach swoich uprawnień procesowych¹¹. W praktyce do sytuacji, w których sąd powinien odczytać dokumenty, będzie dochodziło, gdy dokumenty uzyskane zostały na etapie postępowania sądowego, np. w krótkim okresie czasu przed rozprawą a strony nie powzięły o tym wiedzy.

Wniosek strony o odczytanie protokołów i dokumentów ma charakter względnie wiążący dla sądu, sąd każdorazowo dokona oceny, czy składająca go strona istotnie nie miała możliwości zaznajomienia się z ich treścią i czy objęty wnioskiem dokument jej dotyczy (co wynika z odpowiedniego stosowania art. 392 § 2 k.p.k.)¹².

Ujawnienie protokołów i dokumentów na tle nowelizacji z 19 lipca 2019 r.

Wolą ustawodawcy było rozszerzenie zakresu uznania za ujawnione dokumentów i protokołów kosztem ich odczytywania. Wprowadzona zmiana w znaczący sposób przyspieszyła postępowanie sądowe, ograniczając możliwości nadużywania w głównej mierze przez oskarżonych i ich obrońców swoich praw.

⁹ Ustawa z 27 września 2013 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247).

¹⁰ A. Ważny, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 8, Legalis.

¹¹ R. Ponikowski, J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legalis.

¹² D. Świecki, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Lex.

Całkowicie nowy model trybu i sposobu ujawniania protokołów oraz dokumentów został wprowadzony do procesu karnego ustawą z 19 lipca 2019 r.¹³, która weszła w życie 5 października 2019 r. Zmieniony został zasadniczo kształt przepisów określających reguły przeprowadzania dowodów z dokumentów przed sądem, a dotyczy to nie tylko art. 394 k.p.k., ale przede wszystkim art. 405 k.p.k.

W art. 394 k.p.k. § 1 przyjęto, że dane dotyczące osoby oskarżonego oraz wyniki wywiadu środowiskowego odczytuje się na żądanie oskarżonego lub obrońcy. W świetle katerycznego brzmienia normy zawartej w tym przepisie należy przyjąć, że sąd nie może odmówić uwzględnienia takiego żądania. Natomiast w § 2 przyjęto, że protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu na rozprawie będą odczytywane, gdy taki wniosek złoży strona, której dany dokument dotyczy i nie miała ona możliwości zapoznania się z jego treścią bądź sam sąd z urzędu uzna to za niezbędne.

Ustawodawca w znowelizowanym art. 394 § 2 pkt 2 k.p.k.¹⁴ wprowadził odrębne uregulowanie w zakresie odczytania protokołów i dokumentów z urzędu. Podstawa ta aczkolwiek nowa, to zauważyć wypada, że w uprzednim stanie prawnym protokoły oraz dokumenty sąd miał także możliwość odczytywania w oparciu o art. 389 § 1 k.p.k., art. 391 § 1 i 2 k.p.k., art. 392 § 1 k.p.k. i art. 393 § 1–4 k.p.k.¹⁵ W warstwie normatywnej ustawodawca w powołanych przepisach wyraźnie wskazuje na brak przymusu („wolno”, „można”) w zakresie odczytania protokołów i dokumentów. Natomiast aktualna regulacja art. 394 § 2 k.p.k. jest stanowcza i przyjmuje, że we wskazanych przypadkach protokoły i dokumenty podlegają odczytaniu.

W art. 405 § 2 k.p.k. wprowadzona została instytucja automatycznego ujawnienia protokołów i dokumentów. Przepis stanowi, że „z chwilą zamknięcia przewodu sądowego ujawnione są bez odczytywania wszystkie protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu na rozprawie, które nie zostały odczytane”.

W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy wskazano, że „obecnie takie zaliczenie wymaga wymienienia w protokole każdego dokumentu wraz ze wskazaniem karty akt sprawy, na której się znajduje. Nie dość, że jest to czynność bardzo czasochłonna – w obszernych dowodowo sprawach mogą być setki lub nawet tysiące takich dokumentów – to jeszcze każda pomyłka sądu w tym zakresie skutkuje naruszeniem art. 410 k.p.k. i w konsekwencji uznaniem, że sąd opierał się na dowodach, które nie zostały przeprowadzone na rozprawie. Z kolei ewentualne uproszczenia powinny jednoznacznie zapewniać

---

¹³ Ustawa z 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1694).

¹⁴ „Protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu na rozprawie odczytuje się: 1) na wniosek strony, która nie miała możliwości zapoznania się z ich treścią; przepis art. 392 § 2 stosuje się odpowiednio, lub 2) gdy sąd uzna to za niezbędne”.

¹⁵ Podobnie: Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji*, 2019, Lex.

pełną informację dla stron, jakie dokumenty zostały zaliczone w poczet materiału dowodowego i jaka jest tym samym podstawa dowodowa orzekania sądu w sprawie (art. 410 k.p.k.). Z tego względu proponuje się wprowadzenie reguły, że z chwilą zamknięcia przewodu sądowego są ujawnione bez odczytywania wszystkie protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu na rozprawie, które nie zostały odczytane”¹⁶.

Na tle nowej regulacji prawnej pojawiło się wśród przedstawicieli doktryny szereg uwag krytycznych, co do przyjętego rozwiązania¹⁷. Przed odniesieniem się do nich należy uprzednio poddać analizie unormowanie art. 405 § 2 i 3 k.p.k.

Ustawodawca w § 3 art. 405 k.p.k. wskazał, do jakich protokołów i dokumentów odnosi się ta regulacja. Podzielił je na trzy grupy:

- 1) wskazane przez oskarżyciela w akcie oskarżenia jako dowody, których przeprowadzenia na rozprawie głównej się on domaga, z wyjątkiem tych, co do których sąd oddalił wnioski dowodowe;
- 2) wskazane we wniosku dowodowym strony, który został uwzględniony;
- 3) dopuszczone przez sąd z urzędu.

Uzupełnieniem tego rozwiązania jest regulacja art. 394 k.p.k., która wskazuje przypadki, w których dochodzić będzie do odczytania protokołów i dokumentów podlegających odczytaniu.

Jako pierwszą grupę protokołów i dokumentów, która podlega automatycznemu ujawnieniu, ustawodawca wymienił te wskazane przez oskarżyciela w akcie oskarżenia jako dowody, których przeprowadzenia na rozprawie głównej się on domaga, z wyjątkiem tych, co do których sąd oddalił wnioski dowodowe. W odniesieniu do sposobu ujawniania tej grupy dokumentów zgłaszane są głównie zastrzeżenia. Podnoszone jest przede wszystkim to, że do protokołów i dokumentów wskazanych do odczytania w wykazie dowodów w akcie oskarżenia znajdują zastosowanie uregulowania przewidziane w przepisach art. 352 oraz 368 k.p.k.¹⁸ W związku z tym wymagane jest wydanie decyzji przez sąd lub przewodniczącego składu orzekającego o ich dopuszczeniu.

Z wykładni językowej art. 405 § 3 pkt 1 k.p.k. wynika zaś, że automatycznie nie są ujawniane tylko te dowody zawnioskowane aktem oskarżenia do przeprowadzenia na rozprawie sądowej, co do których sąd wydał postanowienie o oddaleniu wniosku dowodowego. Czyli *a contrario* wydania postanowienia

---

¹⁶ Uzasadnienie projektu ustawy, Druki sejmowy nr 3251, s. 49. <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/A617BC771FDAE095C12583AC004875E9/%24File/3251.pdf> (data dostępu: 10.02.2020).

¹⁷ Zob. szerzej: J. Mierzińska-Lorencek, *Komentarz do art. 405 k.p.k.*, [w:] J. Zagrodnik (red.), op. cit.; P. Karlik, *Komentarz do art. 405 k.p.k.*, [w:] P. Gajowniczek-Pruszyńska, P. Karlik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do ustawy z 19.7.2019 r.*, wyd. 1, Legalis; R. Ponikowski, J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 405*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 4, Legalis.

¹⁸ Ibidem.

wymaga tylko oddalenie wniosku dowodowego prokuratora zawartego w akcie oskarżenia co do dowodów, których przeprowadzenia na rozprawie głównej się on domaga.

Słusznie jednak zwraca uwagę R. Ponikowski i J. Zagrodnik, że jeżeli wyłączenie art. 352 oraz 368 k.p.k. w ramach analizowanego mechanizmu stanowiło rzeczywisty zamiysł legislacyjny, to ustawodawca powinien dać mu wyraz w sposób jednoznaczny w treści art. 405 k.p.k.¹⁹

Przyjęcie rozwiązania pozwalającego na automatyczne ujawnianie protokołów i dokumentów wskazanych przez oskarżyciela w akcie oskarżenia, z wyjątkiem tych, co do których sąd oddalił wniosek dowodowy wbrew wyrażanym krytycznym stanowiskom, byłoby wskazane pod pewnymi warunkami.

Nie można zgodzić się ze stanowiskiem, że wprowadzenie regulacji art. 405 § 3 pkt 1 k.p.k. stanowi wyraz nierównego traktowania stron, bowiem tylko wszystkie dokumenty i protokoły, które zostały wskazane w akcie oskarżenia a których sąd nie zanegował, podlegają ujawnieniu. Natomiast w odniesieniu do pozostałych stron funkcjonuje odmienna zasada, zgodnie z którą ujawnieniu podlegają tylko te dowody i protokoły, co do których wnioski dowodowy został uwzględniony²⁰.

Zasada równości broni na płaszczyźnie prawa krajowego, zwana niekiedy zasadą równości stron²¹, nie jest pojęciem normatywnym²², lecz koncepcją normatywną wypracowaną przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz) z ogólnego brzmienia art. 6 EKPCz²³, składającą się wraz z innymi gwarancjami na prawo do rzetelnego procesu sądowego²⁴. Równość broni oznacza, że każda ze stron musi mieć możliwość przedstawienia we właściwy sposób swojej sprawy sądowi w warunkach, które nie stawiają jej w wyraźnie niekorzystnej sytuacji do strony przeciwnej²⁵. W aspekcie dowodzenia strona winna mieć możliwość przedstawienia swoich dowodów na warunkach, które nie stawiają jej w położeniu substancjalnie niekorzystnym wobec jej przeciwnika²⁶.

¹⁹ Por. R. Ponikowski, J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 405*, [w:] J. Skorupka (red.), op. cit.

²⁰ Por. P. Karlik, *Komentarz do art. 405 k.p.k.*, [w:] P. Gajowniczek-Pruszyńska, P. Karlik, op. cit.

²¹ Por. szerzej: C. Nowak, *Zasada równości broni w europejskim i polskim postępowaniu karnym*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 3.

²² S. Waltosia wskazuje że jest ona wąskim elementem naczelnej zasady rzetelności procesu karnego, sama w sobie może być wskazywana jako wyjątek od ogólnej konstrukcji zasad procesu. Zob. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces Karny – zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 324.

²³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284).

²⁴ Por. C. Nowak, *Rzetelny proces karny w świetle orzecznictwa*, [w:] P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny*, Warszawa 2009, s. 136.

²⁵ Por. M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 2002, s. 190 i powołane tam orzecznictwo ETPCz.

²⁶ Por. C. Nowak, op. cit., s. 136.

W sytuacji, gdy w akcie oskarżenia wymienione są wszystkie dokumenty i protokoły, których dopuszczenia jako dowodów prokurator wnioskuje, odpis tego aktu oskarżenia doręczany jest oskarżonemu i jeżeli jest ustanowiony obrońcy, a oskarżony na etapie postępowania sądowego ma niczym nieograniczony dostęp do akt (art. 156 § 1 k.p.k.), nie sposób uznać, że stawia to oskarżonego w gorszej sytuacji w zakresie dowodzenia od oskarżyciela. Oskarżony czy jego obrońca – co nie budzi wątpliwości – ma możliwość odniesienia się do wszelkich dowodów spornych wskazanych w akcie oskarżenia. Co więcej, daje możliwość przygotowania się oskarżonemu do zabrania głosu w kwestii zawnioskowanych dowodów, stawiając go w korzystnej pozycji procesowej. Wnioski dowodowe zgłoszone zaś na rozprawie, tak przez stronę oskarżycielską czy oskarżonego bądź jego obrońcę, podlegają tożsamym zasadom rozpoznania.

Nie można także przeceniać znaczenia uznania przez sąd za ujawnione wskazanych w akcie oskarżenia dokumentów i protokołów bez ich odczytywania z podaniem numerów kart sprawy, na których się znajdują, włączając je w ten sposób do podstawy dowodowej wyroku. Sami zwolennicy takiego sposobu wprowadzania dowodów z dokumentów przyznają co prawda, że czynność ta sprawiała wrażenie nasączonej formalizmem i nieraz rzeczywiście była czasochłonna, ale podkreślają, że jednocześnie dostarczała przede wszystkim stronom i ich przedstawicielom procesowym (również zainteresowanym osobom postronnym lub przedstawicielom mediów) jasnej i precyzyjnej informacji, które dokumenty będą ostatecznie stanowiły podstawę wyroku, mimo że nie zostały odczytane na rozprawie. Nadto dla oskarżonego i jego obrońcy taka informacja jest w istocie fundamentem obrony, jej uzyskanie wydaje się nie do przecenienia²⁷. W rzeczywistości trudno uznać, że wymienienie przed zamknięciem przewodu sądowego protokołów i dokumentów, których wykaz oskarżony i jego obrońca posiadają w doręczonym im akcie oskarżenia, stanowi dla nich cenną informacją, która wpłynie na kierunek obrony. Taką cenną informacją dla wszystkich stron będzie natomiast to, których dowodów (protokołów i dokumentów) sąd nie uwzględni przy wyrokowaniu, oddalając co do nich wnioski dowodowe zawarty w akcie oskarżenia.

Prawo do rzetelnego procesu wymaga, by strona miała zapewnioną możliwość nie tylko do przedstawienia własnych dowodów, ale także zapoznania się z dowodami i ustosunkowania się do uwag przedstawionych przez innych²⁸. Wprowadzenie regulacji pozwalającej na automatyczne ujawnienie protokołów i dokumentów wskazanych przez oskarżyciela w akcie oskarżenia jako dowody, których przeprowadzenia na rozprawie głównej się on domaga (z wyjątkiem

²⁷ Tak: R. Ponikowski, J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 405*, [w:] J. Skorupka (red.), op. cit.

²⁸ Zob. orzeczenia ETPCz z 3 marca 2000 r., Kocmar i inni przeciwko Republice Czeskiej, skarga 35376/97; 27.04.2000 r. Kuopila przeciwko Finlandii, skarga nr 27752/95, [w:] M.A. Nowicki, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005, s. 493–496, 502–503.

tych, co do których sąd oddalił wnioski dowodowe), nie naruszałoby zasad rzetelnego procesu pod warunkiem dookreślenia w przepisach art. 405 k.p.k., jakich protokołów i dokumentów może to dotyczyć lub wyłączenie wyrażne jakich nie może dotyczyć.

O ile nie ma tu wątpliwości, że w taki sposób ujawnienie *ex lege* mogłoby nastąpić w odniesieniu do protokołów i dokumentów wymienionych w art. 393 k.p.k.²⁹ i art. 392 k.p.k.³⁰, o tyle bardziej złożoną sytuację mamy przy protokołach, o których mowa w art. 391 k.p.k. i 389 k.p.k. W odniesieniu do tych protokołów należy odróżnić od siebie dwie sytuacje: gdy osobowe źródło dowodowe jest na rozprawie i z jego udziałem przeprowadzana jest czynność dowodowa oraz gdy nie następuje jego bezpośrednie przesłuchanie przez sąd.

Przyjąć należy, że nie mogą być ujawnione bez odczytania protokoły przesłuchania oskarżonych lub świadków, a tym samym ulec automatycznemu ujawnieniu, gdy są oni przesłuchiwani bezpośrednio przez sąd i oskarżony odmówi składania wyjaśnień bądź wyjaśnia odmiennie, czy podobnie świadek zeznaje odmiennie niż poprzednio albo oświadczy, że pewnych okoliczności nie pamięta. W takim wypadku słusznie ustawodawca przyjmuje, że po odczytaniu protokołu przewodniczący ma obowiązek zwrócić się do oskarżonego o wypowiedzenie się co do treści odczytanego protokołu i o wyjaśnienie zachodzących sprzeczności (art. 389 § 2 k.p.k.). Przepis ten ma odpowiednie zastosowanie do świadka (art. 391 § 3 k.p.k. w zw. z art. 389 § 2 k.p.k.). Istotą jest wyjaśnienie zachodzących rozbieżności³¹. Dodatkowo przy świadku wchodzi w grę odpowiedzialność karna za składanie fałszywych zeznań, dlatego zachodzi konieczność żądania wyjaśnienia rozbieżności między tym, co zeznał na rozprawie, a tym, co zeznał w odczytanym mu protokole³². Nawet wskazanie przez świadka, że nie pamięta pewnych szczegółów, wymaga ustosunkowania się przez niego po odczytaniu protokołu, czy takie były okoliczności zdarzenia, które podał w odczytanym protokole. Bezpośredniemu przesłuchaniu przez sąd podlegają bowiem świadkowie, których zeznania mają istotne

²⁹ Artykuł 393 k.p.k. wymienia do odczytania następujące dokumenty: protokoły oględzin, przeszukania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę, wszelkie dokumenty prywatne, powstałe poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczenia, publikacje, listy oraz notatki, zawiadomienie o przestępstwie, chyba że zostało złożone do protokołu, o którym mowa w art. 304a k.p.k., protokoły zeznań świadka przesłuchanego w warunkach określonych w art. 184 k.p.k.

³⁰ Artykuł 392 § 2 k.p.k. wskazuje, że odczytaniu podlegają protokoły przesłuchania świadków i oskarżonych, sporządzone w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę, gdy bezpośrednie przeprowadzenie dowodu nie jest niezbędne, a żadna z obecnych stron temu się nie sprzeciwia.

³¹ Por. D. Jagiełło, *Swoboda wypowiedzi podczas czynności przesłuchania (zagadnienia wybrane na tle udziału świadka)*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 46, s. 77.

³² Por. wyrok SN z 6 stycznia 2005 r., sygn. akt V KK 337/04, Lex 146234; D. Świecki, *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] D. Świecki (red.), op. cit.

znaczenie dla ustaleń faktycznych. W innym wypadku zastosowanie winien mieć art. 350a k.p.k.

Sam ustawodawca zakłada, że ujawnienie bez odczytywania powinno dotyczyć protokołów przesłuchania świadków i oskarżonych, sporządzonych w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę, gdy bezpośrednie przeprowadzenie dowodu nie jest niezbędne (art. 392 § 1 k.p.k.)³³.

W pozostałych natomiast przypadkach wynikających z art. 391 § 1 k.p.k. (np. gdy chodzi o świadka, co do którego zaniechano wzywania na wniosek prokuratora bądź przewodniczącego składu orzekającego, świadka zmarłego, świadka, któremu nie można doręczyć wezwania itd.) będzie mogło dochodzić do automatycznego ujawnienia.

Kolejna grupa protokołów i dokumentów wymieniona jako podlegająca ujawnieniu z mocy prawa w art. 405 § 3 pkt 2 k.p.k. to te wskazane we wniosku dowodowym strony, który został uwzględniony. Tu poczynić należy jednak pewne zastrzeżenie. Warunek ten może być spełniony tylko wówczas, gdy inna strona obecna na rozprawie, której dokument dotyczy, nie złoży wniosku o jego odczytanie bądź umożliwi się jej zapoznanie z treścią tego dokumentu (*arg. a contrario* z art. 392 § 2 w zw. z art. 394 § 2 pkt 1 *in fine*) czy też miała możliwość zapoznania się z nim wcześniej. Ta ostatnia sytuacja mogłaby mieć miejsce w przypadku złożenia wniosku o dopuszczenie dowodu na piśmie przed rozprawą wraz z tymże dokumentem i doręczenia odpisu (kopii) wniosku i dokumentu innej stronie. Takiego obowiązku jednak nie ma, należałoby zatem rozważyć jego wprowadzenie.

Trzecia grupa to protokoły i dokumenty dopuszczone przez sąd z urzędu (405 § 3 pkt 3 k.p.k.). W tym przypadku – podobnie jak poprzedzającym – zaniechanie odczytania i automatyczne ich ujawnienie może nastąpić pod warunkiem, że obecna na rozprawie strona, której dokument dotyczy, miała możliwość zapoznania się wcześniej z treścią protokołu lub dokumentu (*arg. a contrario* z art. 392 § 2 w zw. z art. 394 § 2 pkt 1 *in fine*).

W przypadku protokołów i dokumentów wymienionych w art. 405 § 3 pkt 2 i 3 k.p.k. by nastąpiło ich automatyczne ujawnienie bez odczytania winno być jednak uprzednio wydane w oparciu o art. 352 bądź art. 368 § 1 k.p.k. rozstrzygnięcie o dopuszczeniu tych dowodów. Z treści tych przepisów jednoznacznie wynika konieczność wydania w tym zakresie decyzji procesowej. Treść normatywna art. 405 § 3 k.p.k. temu nie przeczy wręcz przeciwnie. Ustawodawca sam przyjmuje, że chodzi o protokoły i dokumenty „wskazane we wniosku dowodowym strony, który został uwzględniony”. Unormowanie jasno wskazuje, że nastąpiło uwzględnienie wniosku, czyli zostało w tym zakresie wydane rozstrzygnięcie. Identyfikacja sąd z urzędu dopuszczając dowód

³³ Por. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, t. 1, wyd. 5, Warszawa 2008, s. 841.

musi wydać w tym zakresie postanowienie. Samo jednak dopuszczenie tych dowodów nie rodzi konieczności ich odczytania.

Można z pewnością stwierdzić, że strony procesowe, które chcą by pewne dokumenty i protokoły zostały odczytane muszą wykazać się aktywnością składając wniosek w tym zakresie, w którym wykażą, że dokument ich dotyczy i nie miały możliwości z nim się zapoznać. W przypadku spełnienia warunków wskazanych w art. 394 § 2 pkt 1 k.p.k. po stronie sądu rodzi się obowiązek odczytania i jest to formalny sposób wprowadzenia tych dokumentów do materiału dowodowego stanowiącego podstawę orzeczenia, mającego zapaść w postępowaniu. Inny sposób przeprowadzenia tego dowodu nie zostałby uznany za prawidłowy.

Przepis art. 405 § 4 k.p.k. określa, że o ujawnieniu protokołów i dokumentów, które nie zostają odczytane, czyni się wzmiankę w protokole rozprawy. Nie jest przy tym konieczne wskazywanie poszczególnych protokołów i dokumentów podlegających automatycznemu ujawnieniu. Ustawodawca nie określił bliżej formy uczynienia wzmianki³⁴. Zarządzenie uczynienia takiej wzmianki w protokole winien wydać przewodniczący składu orzekającego (arg. z art. 93 § 2 k.p.k. w zw. z art. 366 § 1 k.p.k.). Czynność tą należy uznać za czynność o charakterze technicznym.

Uchwalone 19 lipca 2019 r. przepisy – jak wskazuje uzasadnienie projektu ustawy – mają sprzyjać gwarancjom sprawności postępowania i są wyrazem przyjętego przez ustawodawcę kompromisu pomiędzy zasadą bezpośredniości a zasadą szybkości postępowania. Zasada bezpośredniości nie ma charakteru absolutnego, zatem dopuszczalne jest wprowadzanie wyjątków od niej.

Istotą zasady bezpośredniości jest to, aby między poznawanymi okolicznościami istotnymi dla rozstrzygnięcia sprawy a składem orzekającym zredukować do minimum ogniwa pośrednie, które mogą na skutek różnych niekształceń wpłynąć negatywnie na ustalenie prawdy materialnej³⁵.

Konstytucyjne wymaganie, aby rozpatrzenie sprawy odbywało się „bez nieuzasadnionej zwłoki” należy odczytywać jako adresowaną do ustawodawcy dyrektywę ukształtowania procedury rozpoznawania spraw przez sądy w taki sposób, aby sprawy toczyły się sprawnie i możliwie szybko. Nakaz szybkości nie może, oczywiście, usprawiedliwiać ignorowania gwarancji procesowych ani odbijać się negatywnie na prawidłowości rozstrzygnięcia³⁶.

---

³⁴ Terminem tym posłużono się w treści artykułów 115, 136, 145, 148, 150, 153 184, 229, 368 czy 418a k.p.k.. W części z nich wskazano podmiot, który czyni „wzmiankę” (składający podpis, doręczający pismo).

³⁵ Zob. K. Nowicki, *Wyjątki od zasady bezpośredniości w procesie karnym*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 2, s. 114.

³⁶ Por. P. Hofmański, *Prawo do sądu w ujęciu Konstytucji i ustaw oraz standardów prawa międzynarodowego*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, Warszawa 2006, s. 276.

Wnioski końcowe

Analiza przyjętych regulacji nowelizacją z 19 lipca 2019 r. rodzi jednak szereg wątpliwości, na co wskazują przedstawiciele doktryny³⁷. *De lege ferenda* należy postulować, by ustawodawca, jeżeli wyłączenie regulacji art. 352 oraz 368 k.p.k. było jego rzeczywistym zamysłem legislacyjnym, to dał temu wyraz w sposób jednoznaczny w treści art. 405 k.p.k. Podobnie wskazane byłoby jasne określenie, że automatyczne ujawnienie nie odnosi się do protokołów, o których mowa w art. 391 k.p.k. i 389 k.p.k., w przypadku obecności świadka, czy oskarżonego na rozprawie. Nadto wskazane byłoby wprowadzenie regulacji prawnej nakładającej obowiązek doręczania stronom wniosków dowodowych wraz z dokumentami, które wpłynęły przed rozprawą i w okresie odroczenia. Zmianę należy ocenić pozytywnie, o ile, jak wskazano powyżej, prawodawca wyłączy stosowanie regulacji art. 352 oraz 368 k.p.k. Przyspieszy ona postępowanie sądowe, nie naruszając prawa stron do rzetelnego procesu.

Wykaz literatury

- Chmielniak Ł., Klonowski M., Rychlewska-Hotel A., Zagrodnik J., *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji*, 2019, Lex.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, t. 1, wyd. 5, Warszawa 2008.
- Hofmański P., *Prawo do sądu w ujęciu Konstytucji i ustaw oraz standardów prawa międzynarodowego*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, Warszawa 2006.
- Jagiello D., *Swoboda wypowiedzi podczas czynności przesłuchania (zagadnienia wybrane na tle udziału świadka)*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 46.
- Karlik P., *Komentarz do art. 405 k.p.k.*, [w:] P. Gajowniczek-Pruszyńska, P. Karlik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do ustawy z 19.7.2019 r.*, wyd. 1, Legalis.
- Mierzwińska-Lorencka J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Lex.
- Nowak C., *Rzetelny proces karny w świetle orzecznictwa*, [w:] P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny*, Warszawa 2009.
- Nowak C., *Zasada równości broni w europejskim i polskim postępowaniu karnym*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 3.
- Nowicki K., *Wyjątki od zasady bezpośredniości w procesie karnym*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 2.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 2002.

³⁷ Por. szerzej: J. Mierzwińska-Lorencka, op. cit.; P. Karlik, *Komentarz do art. 405 k.p.k.*, [w:] P. Gajowniczek-Pruszyńska, P. Karlik, op. cit.; R. Ponikowski, J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 405*, [w:] J. Skorupka (red.), op. cit.

- Paprzycki L.K., *Komentarz do art. 410 k.p.k.*, [w:] L.K. Paprzycki (red.), *Komentarz aktualizowany do art. 1–424 Kodeksu postępowania karnego*, Lex.
- Ponikowski R., Zagrodnik J., *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 4, Legalis.
- Ponikowski R., Zagrodnik J., *Komentarz do art. 405*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 4, Legalis.
- Prusak R., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX.
- Rogoziński P., *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] S. Steinborn (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, lex.
- Stefański R.A., *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] Z. Gostyński (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1998 r.
- Świecki D., *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Lex.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces Karny – zarys systemu*, Warszawa 2013.
- Ważny A., *Komentarz do art. 394 k.p.k.*, [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 8, Legalis.

Summary

The nature and scope of disclosure of protocols and documents at the court hearing in the light of the amendment to the Code of Criminal Procedure of 19 July 2019

Key words: criminal trial, court proceedings, automatic disclosure of evidence, reading of protocols and documents at the hearing, fair trial.

The article contains an assessment of the solution regarding the automatic inclusion of evidence introduced into the Polish legal system according to the amendment of July 19, 2019. The legislator, wanting to abolish unnecessary formalism, introduced a legal norm stating that when the court case is closed, all protocols and documents subject to reading at the hearing that has not been read are disclosed. However, the legislator did not exclude the application of Articles 352 and 368 of the Code of Criminal Procedure requiring a decision made by the court or the chairman of the adjudicating panel regarding the inclusion of these protocols and documents to evidence. This solution raises several doubts. The text presents considerations regarding the mutual relations of provisions governing disclosure of protocols and documents at the hearing. Comments were also made regarding the importance of introducing into the Polish law the automatic inclusion of evidence and an assessment of the compliance of this type of solution with the right of the party to a fair trial. The author indicates the need to amend the content of Article 405 of the Code of Criminal Procedure.